

ON THE RELATIONSHIP BETWEEN OLD TURKIC AND OTTOMAN TURKISH

ODA, Juten
JAPONYA/JAPAN/ЯПОНИЯ

ABSTRACT

Here I want to pay attention to the relationship between Old Turkic languages (Orkhon, Uighur and Qarakhanid) and Ottoman Turkish. What was Khaqanî Turkic mentioned by Kashgharî? The origin of Qarakhanids should be taken into account. I think that the emigration of Uighurs to the west and their conversion to Islam brought about the rise of Qarakhanids. By that time Old Turkic in the Tenshian ranges had caused a cultural influence on Oghuzs and spread, as Ottoman Turkish, among Oghuzs who emigrated to Anatolia.

Key Words: Old Turkic, Ottoman Turkish and ablative suffixes.

I wish to express my appreciation for the opportunity given to me of talking in this prestigious conference. I want to focus my attention on the relationship between Old Turkic languages (OrkhonTurkic, Uighur Turkic and Qarakhanid Turkic) and OttomanTurkish. In my view, Khaqanî Turkic mentioned by Kashgharî forms an important element in studying the origin of Qarakhanids. But a basic feature of Khaqanî Turkic is obscure.

1. Ancestors of Ottoman Turkish in manuscripts were unearthed from the Dunhuang cave in west-northern China.

James Hamilton, one of our great masters in the philology of Uighur Turkic, made public quite a note-worthy view in his book (Paris, 1986). In the manuscripts he found various vocabularies, for example, *yavri* <faible>, *ayran* <petit-laît>, to be taken as ancestors of Ottoman Turkish. This is really an astonishing achievement, deserving public attention. Further attention needs to be paid to the fact that in the manuscripts he studied, two types of -dAn and -dIn were observed as the ablative suffix in the Turkic grammar. The problem is how to understand this phenomenon. [See **Material 1**]

2. Concerning this issue, I will speak in full detail. This cave closed before the first half of the 11th century and kept closed until the beginning of the 20th century. Now many manuscripts from the cave are preserved in the British Library, the Bibliothèque nationale de France, and the National Library of Peking in China, and other countries. This matter is apparent from the fact that there was no remnants of the *Xixia Tangut kingdom (1038-1227)* which got possession

of Dunhuang. The handwritings in Uighur published by J. Hamilton consist of religious manuscripts and letters or family correspondences, at least, before the first half of the 11th century. These handwritings must be one of the oldest Turkic in manuscript. I mentioned an outline of this discussion in *The Turks* (Ankara, 2002).

Here the Buddhist text, *Säkiz yükmäk yaruq* sūtra from the same Dunhuang cave will be a main topic. I think this manuscript sent to the British Library (Or. 8212 (104)), reserved one of the oldest features in Turkic manuscript (**Ia**). And also the Kyoto manuscript from the Turfan basin has an old style (**Ib**). Out of many manuscripts (fragments included) brought from Turfan to Berlin, we have a revised text in Uighur Turkic (**Ic**). Then the block-printed books of the revised text (**IId**) were surely published inside of China in the Mongol Yuan period (perhaps in the 14th century).

Therefore we can show four texts of this Buddhist sūtra, and there are rather different between the first text (**I**) and the revised text (**II**). In short, it is quite distinct that the revised text is written in Uighur Turkic. However, the first text might be in the other Turkic. [See **Material 2**]

3. Meanwhile, more examples of the ablative suffix “-*dIn*” have remained in Qarakhanid Turkic. The works of Kashgharî and Qutadgu Bilig are more of the ablative “-*dIn*” grammatically. G. Doerfer acknowledged “-*dIn*” as an element of Old Uighur Turkic and stated that logically it could go back to the time when Uighurs moved westward to Central Asia from the Mongolian steppe in the ninth century (G. Doerfer 1993, *Versuch*: 226).

4. I have written an article entitled “Which is the origin of the Karakhanids, Uighurs or Karluks?” (Vol. 2: 79-83/Cilt 2: 255-259) in *The Turks* (Ankara, 2002). I would like to take the part of the Uighur hypothesis. The princes of the Karakhanids must have been the descendants of the Uighur kingdom. The hypothesis corresponds to the result of the study on Turkic languages in Central Asia in the 10th and 11th centuries mentioned above. In addition, we have several historical sources. [See **Material 3**].

They are as follows: Source A: Names and titles of a sovereignty appeared in the Kashghar history written by Jemal Karshî, Source B: Records on diplomatic relations between the kingdom of Arslan Uighurs and the Liao Dynasty in the Liao-shi History, established in the Northern China in 10th century, and Source C: Records on diplomatic relations between Kaghanates (Xizhou and Guizi Uighurs, and Karakhanids) and the Sung Dynasty in the Sung-shi History. These three records reveal that the existence of a sovereignty ruled by Arslan Khan and suggest that the rulers were of the same descendants of the same royal family. Judging from these historical records the center of government was the Kaghanate at

the beginning, located at Bishbalik or Kočo in the northern and southern sides of the Eastern Tenshian ranges. Then Uighurs successfully marched westwards with some courses, further moved to Kucha in the Tarim basin or the Yulduz valley, to Belasagun in Semirechie or Kashghar. On the one hand the conversion to Islam began at Kashgar, on the other hand the Kaghanate in the Tarim and Turfan basin must have been converted to Buddhism from Manichaeism in the 10th century. I believe the following is a brief description of the history on Uighurs emigration based on records of the same period:

First, the Uighurs are said to have gone to the west, and joined the tribes here and there. Consequently we have a king titled kehan (可汗 < kaghan) in Ganzhou (甘州) a king, hehan (克韓 < kaghan) in Xizhou (西州) and a king, heihan (西州 < Kara Khan) in the new district of frontier (新復州) All of them have been descended from the Uighurs (*Sung shi* 490).

5. The Turkic language of Uighurs must have spread over the old domain of the Western Turks or *Türküt*. I quite approve of a scheme of the Turkic classification chart once drawn by Karl H. Menges (Wiesbaden, 1968: 60-61). He says that the presumable ancestor for Southwest or Oğuz group is the language of the Western Türküt of the Chinese Annals. The language of the Western Türküt must have been succeeded to Turgishes and Karluks as the successors of the old domain. And also it had caused a cultural influence on the Southwest or Oğuz group, which included the Ottoman Turkish. Our scheme has reached an evidential stage, not a presumable one. We could make sure that an ancestor's language of the Ottoman Turkish had been preserved in the oldest Turkic manuscripts from the Dunhuang cave.

Material 1: Manuscripts from the Dunhuang cave (Hamilton 1986 and Moriyasu 1991)

- (1) Hamilton No. 5: Pelliot Chinois 3049
Lines of the text: (65) *ıraqtin üküš üküš köngül* (66) *ayıtu i-dur biz*.
- (2) Hamilton No. 14: Or. 8212 (119)
Lines of the text: (3) *yavız qulintin ayłuqranmazun (~ayruqlanmazun!) tuyluy*
- (4) *ilim onmaz qulintin uçuzlamazun*.
- (3) Hamilton No. 17: Or. 8212 (116) et Pelliot Chinois 2969
Text: Or. 8212 (116) verso

Lines of the text: (1) *ıngri ilig uyğur xan...*(2) *yrlymz ıraqtan isinü ämranu*
(3) *köngül aytu idr biz* (4) *ymä savda bar toyan quš* (5) *oyli toquz bolur toquzin*

(6) *bir tuyun bolur toyanī* (7) *üçün tutyan bolur* (8) *qadri üçün qapyan* (9) *bolur* (10) *ymaran tngri-m qoçluγ tngri-m* (11) *sogti tngri-m čäčäk tngri-m* (12) *yuang tngri-m äsängü yrlymz* (13) *iraq yirdän yayuq köngü?n* (14) *isinü ämranu idur biz.*

(4) Hamilton No. 20: Pelliot Ouïgour 15, pp. 109-113.

Lines of the text: (2) *yänggäçimiz altun yänggäç-kä urī:* (3) *silig qar čor yazir-din iraq yirdän yayuq könglin* (4) *isinü ämranu äsängü-läyü üküš köngül ayitu idur* (5) *biz ymä bo bitig bitiginčä ädgü äsanä ärür biz* (6) *amtī äsängü bitig-dä nä üküš sav ayu idalam* (7) *küräg kiši kälip bizing içik ölti äšidtimiz* (8) *anı ölür-di tip äšidtimiz anı kärikdä turur* (9) *ärđi siyitqa öntümüz. ...* (15) *män ymä qar* (16) *čor(?) birlä čungul-tin yangi ay-qa tägi qamčiu-* (17) *qa kalgäy biz.*

(5) Hamilton No. 22: Pelliot Ouïgour 9, pp. 121-124.

Lines of the text:(1) *kingtu açari-qa š/si š/singi iraq yirdän yayuq könglin isinü* (2) *ämranu äsängüläyü üküš üküš köngül ayitu idur biz könglüng* (3) *ädgümü yining yinikmü nätäg ärür san ängür bitig kälti. ...*(4) *ymä* (5) *iraq yirdän isinü ämranu äsängüläyü üküš üküš köngül ayitu* (6) *idur biz ...*

(6) Hamilton No. 23: Or. 8212 (123) recto, pp. 125-128.

Lines of the text:(1) *tüngürümüz suγdu bæg tüngür qunčuy ävdäki uluy* (2) *kičig-kä bæg ygän bay totoq äsängü bitigimiz* (3) *iraqtan isinü ämranu äsängüläyü üküš üküš* (4) *köngül ayitu idur biz*

(7) Hamilton No. 26: Pelliot Ouïgour 12, pp. 137-139. Pelliot Ouïgour 12

Lines of the text: (1) *... iraqtin üküš köngül idur biz* (2) *ädgü mü äsan mü nätäg sen biz ymä munta ädgü* (3) *äsän ärür biz.*

(8) Hamilton No. 28: Pelliot Ouïgour 4, pp. 143-146.

Lines of the text: (5) *yiraq yirdän üküš* (6) *köngül ayiti idur biz bitigdä nä üküš* (7) *sav ayu idayin siltän bitig kälti bultum.*

(9) Hamilton No. 29: Pelliot Ouïgour 3, pp. 147-151

Lines of the text: (2) *töz ygän sangun-qa sanmiš tözünkä iraq yirdin yayuq könglin isinü ämranu* (3) *äsängüläyü üküš üküš köngül ayitu idur biz nätäg ärür* (4) *siz. biz ymä munta ädgü äsan ärür.*

(10) Moriyasu 1991: Fig. 23 (200-201) Fragment of a letter

Line of the text: (9) *iraq yirdän tngirilär ...*

Material 2: The Buddhist text, *Säkiz yükmäk yaruq sūtra* from the same Dunhuang cave and the others.

(1) Lines of the text: 264-265:

Ia: *üküş törlüg im sam al čäviš ayu birürlär.*

Ib: *üküş törlüg ämi tigmä al čäviš ayu birürlär.*

Ic: *ötrü olar üküš törlüg amžu tigmä al čäviš ayu birürlär.*

IId: *ötrü olar üküš törlüg amšu tigmä üküš törlüg al čäviš ayu birürlär.*

Translation: (II: Then) they prescribe many kind of medicine or remedy (or II: offerings to Spirits)(Ib: ? as a physician).

(2) Line of the text: 023:

Ib: *buši köngülüğ tınlıylar üküš tngrim.*

Ic: *saçuq köngüllüğ yanghuq saqınçlıy tınlıylar üküš tngrim.*

Translation:

Ib: Bad-tempered people are many, my God!

Ic: Absent-minded and erroneous thoughtful people are many, my God!

(3) Line of the text: 08:

Ib: *burxanlar yir(intän) (käl)[miš]*

Ic: *burxanlar ulušintin kälmiš*

Translation: (They) have come from Buddhas' world.

(4) Line of the text: 370:

Ia: *alqu törlüg anişyda kitzünlär.*

Ib: *alqu törlüg ayıydan kitzünlär.*

Ic: *alqu törlüg ayıytin kitzünlär.*

IId: *alqu törlüg ayıylartın kitzünlär.*

Translation: Let themselves go away from all kind of evils.

(5) Line of the text: 414:

Ia: *ol'oq tngri yirintän yänä quruy ilig tigmä burxan blgürär.*

Ib: *ol oq tngri yirintän yinä quruy ilig atl burxan blgürär.*

Ic: *ol oq tngri yirintä yänä yoq quruy iligi atly burxan blgürär.*

IId: *ol oq tngri yirintä yänä yoq quruy iligi atly burxan blgürär.*

Translation:

I: The Buddha titled heaven or vanity king appears (to come) from the world of his heaven.

II: The Buddha titled heaven or vanity king appears in the world of his heaven.

(6) Lines of the text: 414-415:

Ia: *adra atl bilig tngri yirintän*

Ib: *adıra atl bilig tngri yirintän*

Ic: *bo mäning adıra tuyuylı biligimdin*

IId: *bo mäning adıra tuyuylı biligimdin*

Translation: (I) from the world of the consciousness called ādāna in Sanskrit.

(II) from my consciousness, that is felt ādāna (something trouble) in Sanskrit.

Material 3

資料A

資料B

資料C

6
تاریخ کاشغر بجمال اقرشی 『遼史』

نسل افرا سیاب

900

910

920

بیلکا کول قدرخان

930

940

بیزیر ارسلان خان

950

ستوق بغرا خان

(955~)

960

970

باي تاش ارسلان خان

980

هارون بغرا خان

(992~)

990

علی ارسلان خان

(998~)

1000

نصر ایلک

(1012~)

1010

1020

یوسف قدر خان

(1032~)

1030

1040

سلیمان ارسلان خان

1050

1060

الحسن طفجاج بغرا خان

(~ 1066~)

1070

ابراهیم طفجاج بغرا خان

(~ 1069~)

1080

احمد ارسلان خان

1090

1100

[933]回鶻阿薩蘭來貢(天顯8年6月甲子:遼史3、6b10)

[940] [遼朝] 墨離鶻末里使回鶻阿薩蘭還賜對衣勞之(会同3年2月辛亥:遼史4、4a10)

[971][遼朝] 遣選邊使阿薩蘭回鶻(保寧3年2月壬午:遼史8、2b2)

[973]阿薩蘭回鶻來貢(保寧5年5月己卯:遼史8、3b8)

[978]阿薩蘭回鶻來貢(保寧10年2月庚午:遼史9、1b10)

[988]阿薩蘭回鶻來貢(統和6年閏5月壬寅:遼史12、2a5)

[989]回鶻·于闐·師子等國來貢(統和7年2月甲寅:遼史12、5a1)。阿薩蘭·于闐·轄烈並遣使來貢(2月戊寅:遼史12、5a8)。

[990] 阿薩蘭回鶻于越(Ogā)·達刺干(Tarxan)各遣使來貢(統和8年6月丙午:遼史13、1b3)

[991] 阿薩蘭回鶻來貢(統和9年10月丁卯:遼史13、3a3)

[995] 阿薩蘭回鶻遣使來貢(統和13年11月乙巳:遼史13、6b9)

[996] 回鶻阿薩蘭遣使為子求婚不許(統和14年11月乙酉:遼史13、7b8)

[1005] 阿薩蘭回鶻遣使來貢(統和23年4月丙戌:遼史14、6a10)。阿薩蘭回鶻遣使來請先留使者、皆遣之(統和23年7月丁卯:遼史14、6b6)

[1026] (蕭惠) 討回鶻阿薩蘭部(太平6年、遼史93、1a10:蕭惠伝)

[1045] 回鶻阿薩蘭遣使來貢(重熙14年11月壬午朔:遼史19、7a8)

[1047] 阿薩蘭回鶻王以公主生子遣使者來告(重熙16年、遼史70、表8)

[1052] 回鶻阿薩蘭遣使貢名馬·文豹(重熙21年11月甲子:遼史20、7a10)

[1053] 回鶻阿薩蘭為隣國所侵、遣使求援(重熙22年2月丙子:遼史20、7b4)

[1068] 阿薩蘭回鶻遣使來貢(咸雍4年4月戊午、遼史22、5b7)

初、回鶻西奔、種族散處。故甘州有可汗王、西州有克韓王、新復州有黑韓王、皆其後焉(『宋史』490)

『旧五代史』 『宋史』

『宋會要輯稿』

『續資治通鑑長編』

龟兹、本回鶻別種。其國主自稱師子王、或稱西州回鶻、或稱西州龟兹、又稱龟兹回鶻(『宋史』490、龟兹)

[951]西州回鶻遣使貢方物(『旧五代史』111周書2、廣順1年2月辛丑)

[962]西州回鶻阿都督等四十二人以方物來貢(『宋史』490高昌國、建隆3年4月)

[965]西州回鶻可汗遣僧法淵(『宋史』490、乾德3年11月)

[981]其王始稱西州外生師子王阿爾蘭漢、遣都督麥索溫來獻。五月、太宗遣供奉官王延德·殿前承旨白勳使高昌(『宋史』490、太平興國6年)

[983]其使節安鶴盧來貢。(王延德) 与其謝恩使凡百余人復循旧路而還(『宋史』490、太平興國8年)。

[984]西州回鶻入貢(『宋史』490、雍熙1年4月)

[1001] (西州回鶻/龟兹国) 可汗王祿勝遣使曹萬通、以玉勒名馬等來貢(『宋史』490、咸平4年11月甲午:長編50、7a7)

[1004] 西州回鶻遣使來貢方物(『宋史』490、景德1年5月壬寅、長編56、12a9)。又遣使金延福來貢(6月戊辰、長編56、14a11)

[1009] [于闐] 其國黑韓王遣回鶻羅暉温等以方物來貢(『宋史』490、大中祥符2年)

[1010] 龟兹国王可汗遣使李延福·副使安福·監使崔進來(貢方物)(『宋史』490、大中祥符3年閏2月甲戌、長編73、7b9)

[1013] 龟兹(廻韓王) 進奉使李延慶等三十六人對于長春殿(貢方物)(『宋史』490、大中祥符6年11月乙卯、長編81、14b12)

[1017] (龟兹国) 廻韓王智海遣使張(復) 來貢(天禧1年4月甲午、長編89、19a7、『宋會要輯稿』)

[1020] 龟兹国可汗王智海使來獻大尾羊二(『宋史』490、天禧4年12月丁亥、長編96、22b8、『宋會要輯稿』)

[1022] 龟兹国僧畢嚴自西天至以佛骨舍利梵夾為獻仁宗(乾興1年5月丙申、長編98、12a3、『宋會要輯稿』)

[1024] 龟兹国(可汗) 王智海遣使來貢方物(天聖2年3月癸巳、長編102、5a5、『宋會要輯稿』)

[1029] 龟兹国遣使來貢方物(天聖7年6月戊申、長編108、5b9、『宋會要輯稿』)

[1031] 龟兹国遣使貢方物(天聖9年1月己未、長編110、1a9、『宋會要輯稿』)

[1063] [于闐] 其國王為特進、歸忠保順后麟黑韓王其後數以方物來貢(『宋史』490、嘉祐8年)

[1071] [于闐] 遣部領阿辛上表稱「于闐國儂羅有力量知文法黑汗王」(『宋史』490、熙寧4年)

Material 3 (Translation)

(1) Source A: Ta'riḫ Kāšyarī, by Jemāl al-Karšī

Nesl-i Afrāsiyāb
 Bilgā Köl Kadīr Khān
 Bazīr Arslān Khān
 Satūk Buyrā Khān (~ A.D.955)
 Bāy Tāš Arslān Khān
 Hārūn Buyrā Khān (~ A.D.992)
 'Alī Arslān Khān (~ A.D.998)
 Nasr İlig (~ A.D.1012)
 Yūsuf Kadīr Khān (~ A.D.1032)
 Sulaymān Arslān Khān
 Al-Hasan Tafyāj Buyrā Khān (~ A.D.1066~)
 Ibrāhīm Tafyāj Buyrā Khān (~ A.D.1069~)
 Ahmad Arslān Khān

(2) Source B: the Liao History

- [933]: An envoy came with tributes from Arslan Uighurs.
- [940]: The Liao court sent a messenger named mo-li hu-mo-li (墨離鶻末里) to Arslan Uighurs. He was granted a set of robe in reward for his services when he came back from Arslan Uighurs.
- [971]: The Liao court sent a person named duo e (鐸遏) as a messenger to Arslan Uighurs.
- [973]: An envoy came with tributes from Arslan Uighurs.
- [978]: An envoy came with tributes from Arslan Uighurs.
- [988]: An envoy came with tributes from Arslan Uighurs.
- [989]: Several countries like Uighurs, Khotan and Lions [=Arslan Uighurs], sent their envoys with tributes to the Liao court.
- [989]: Several countries such as Arslan Uighurs, Khotan and Karluks, sent their envoys with tributes to the Liao court.
- [990]: The officials titled Ögā and Tarxan of Arslan Uighurs sent their delegations each, with presents to the Liao court.
- [991]: An envoy came with tributes from Arslan Uighurs.
- [995]: An envoy came with tributes from Arslan Uighurs.
- [996]: In this month Arslan Uighurs sent an envoy to the Liao court, and proposed marriage for a prince. But the Liao court did not grant it.

- [1005]: An envoy came with tributes from Arslan Uighurs.
- [1005]: An envoy came from Arslan Uighurs and requested return of all the previous delegations. The Liao court granted their return.
- [1026]: An official named xiaohui (蕭惠) made an attack on the tribe of Arslan Uighurs.
- [1045]: An envoy came with tributes from Arslan Uighurs.
- [1047]: The king of Arslan Uighurs sent an envoy with a message that his Kunchuy (= Chinese emperor's daughter) had a baby.
- [1052]: An envoy of Arslan Uighurs came and offered fine horses and leopards with patterns.
- [1053]: An envoy of Arslan Uighurs asked for help to defend them against the invasion of neighbors.
- [1068]: An envoy of Arslan Uighurs came with tributes.

(3) Source C: the Sung History (宋史) and others

The Guizi (龜茲) has risen from one of the Uighurs. The sovereign named himself "King of Lion". His kingdom is called Xizhou (西州=高昌) Uighurs, Xizhou Guizi, or Guizi Uighurs (Sung shi 490).

- [951]: Xizhou (西州) [=Kočo] Uighurs sent an envoy and offered products of the country.
- [962]: Xizhou [=Kočo] Uighurs sent an envoy named A Totok (阿都督) with 42 persons and offered products of the country.
- [965]: Kaghan of Xizhou Uighurs sent a Buddhist monk named Fayuan (法淵) to the Sung court.
- [981]: At first, the king was called Arslan Khn, Uighur king, a maternal relative of Xizhou. He sent Totok Mai Suowen (都督麥索溫) as an envoy with tributes to the Sung court. In the 5th month, the emperor, Taizong (太宗) sent his close attendants, Wang Yande (王延德) and Bai Xun (白勳) to Kočo (Uighurs).
- [983]: The envoy named Anhulu (安鶻盧) came with tributes.
- [984]: The envoy of gratitude with more than hundred of persons came to the Sung court on the occasion of Wang Yande's returning from Kočo.
- [1001]: The king titled Kaghan [named] Lusheng (祿勝) sent Cao Wantong (曹萬通) as an envoy and offered fine horses with jade-decorated headstalls, and others.
- [1004]: He sent an envoy, and offered products of the country.

- [1004]: And also he sent an envoy named Jin yanfu (金延福) with tributes.
- [1009]: The king of Yutian (于碯) [=Khotan] sent an Uighur named Lasiwen (羅廝温) and others, and offered products of the country to the Sung court.
- [1010]: The king titled Kaghan of Guizi Uighurs sent the envoy named Li Yanfu (李延福), vice envoy, Anfu (安福) and the escort, Dijin (休進) and offered products of the country to the Sung court.
- [1013]: The envoy named Li Yanqing (李延慶) with 36 persons had an audience with the emperor at the palace called Changchun dian (長春殿) and offered fine horses & products of the country to the Sung court. They had a cordial reception with the Imperial decree.
- [1017]: The king named Zhihai (智海) titled Kaghan of Guizi (龜茲) Uighurs sent an envoy named Zhang(fu)yan (張復延) with tributes to the Sung court.
- [1020]: The king named Zhihai (智海) titled Kaghan of Guizi (龜茲) Uighurs sent an envoy and offered 2 sheep with a big tail to the Sung court.
- [1022]: A Buddhist monk named Huayan (華嚴) of Guizi came from Xitian (西天=India) with Buddha's bones and Sanskrit books, and offered them to the emperor, Renzong (仁宗).
- [1024]: The king of Guizi (龜茲) named Zhihai (智海) sent an envoy and offered products of the country to the Sung court.
- [1029]: An envoy of Guizi (龜茲) came with tributes to the Sung court.
- [1031]: An envoy of Guizi (龜茲) came with tributes to the Sung court.
- [1063]: The king of Yutian (于碯) was especially granted a title: Kara Khan by the Sung court.
- [1071]: The king of Yutian (于碯) sent a chief named Axin (阿辛) and others, and presented a memorial to the Emperor under the name of Kara Khan. After sometimes he sent the envoys with products of the country to the Sung court.

Eski Türkçe ve Osmanlı Türkçesi Arasındaki İlişkiler

Öncelikle bu saygın toplantıya davet edildiğim ve konuşma imkânı sunulduğu için teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum. Bugün burada Tarihi Türk Dilleri (Orhon Türkçesi, Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesi) ve Osmanlı Türkçesi arasındaki ilişki üzerinde durmak istiyorum. Benim görüşme göre, Kâşgarî'nin bahsettiği Hakaniye Türkçesi, Karahanlıların kökeni ile ilgili çalışmalarda

önemli bir unsur oluşturur. Ancak Hakaniye Türkçesinin temel bir özelliği açık olmamasıdır.

1. Osmanlı Türkçesinin ataları, kuzeybatı Çin'deki Dunhuang mağaralarının birisinden çıkarılan elyazmalarda bulunur.

Uygur Türkçesi'nin filolojisi üzerine çalışan en büyük ustalardan biri olan James Hamilton, **Les manuscrits Ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-houang** (Paris 1986) adlı çalışmasında çok değerli bir görüşünü açıklamıştır. O, yazmalarda Osmanlı Türkçesinin atalarından alınmış olan birkaç sözcüğü, örneğin *yavru* (zayıf, güçsüz), *ayran* (ayran, yoğurt suyu) sözcüklerini bulmuştur. Bu gerçekten takdire şayan, etkileyici bir başarıdır. Onun çalıştığı yazmalarda dikkat edilmesi gereken daha pek çok nokta vardır, Türkçenin dilbilgisinde çıkma durumu eki olarak görülen iki tipli *-dAn* ve *-dIn* ekleri gibi. Mesele bu olguya nasıl bir anlam verilmesi gerektiğidir. [**Bkz.: 1. Malzeme**]

2. Burada tamamen bu konu üzerine konuşacağım. Bu mağara 11. yüzyılın ilk yarısından önce kapatıldı ve aşağı yukarı 20. yüzyılın başına kadar kapalı kaldı. Şimdi bu mağaradan çıkarılan pek çok elyazması British Library, Bibliothèque nationale de France ve Çin'deki Pekin Ulusal Kütüphanesi'nde korunmaktadır. Çünkü Dunhuang'a sahip olmuş olan Xixia Tangut Krallığının kalıntıları burada yoktur. J. Hamilton tarafından yayımlanan elyazmaları en azından 11. yüzyılın ilk yarısından öncesine ait dini içerikli yazmaları, mektup veya aile haberleşmelerini içerir. Bu yazmalar en eski Türkçeye ait olmalı. Ben **The Turks** (Ankara, 2002) adlı çalışmada bu tartışmanın ana çerçevesini gösterdim.

Bu bildirimde aynı Dunhuang mağarasından ortaya çıkarılan Budist metin, *Säkiz yükmäk yaruk* ana konuyu oluşturacaktır. British Library Or. 8212 (104)'de muhafaza edilen, bu yazma Türkçe yazmalardaki en eski özelliklerden birini saklamaktadır (**Ia**). Nitekim Turfan havzasından ortaya çıkarılan Kyoto yazması da eski bir stile sahiptir (**Ib**). Turfan'dan Berlin'e getirilen birçok elyazmasında da (parçaları içerir), Uygur Türkçesi ile gözden geçirilmiş bir metin bulunmaktadır (**Iic**). Daha sonra gözden geçirilmiş metinlerin tahta kalıp baskılar (**IId**) Çin'de Moğol Yuan hâkimiyeti döneminde yayımlanmış olmalı (muhtemelen 14. yüzyılda). Bu yüzden bu Budist kitap'nın dört metinlerini gösterebiliriz. Kısaca, Uygur Türkçesi ile yazılmış gözden geçirilmiş metin (**II**) oldukça farklıdır. Buna karşın, ilk metin Uygur Türkçesi ile yazılmamış olabilir. [**Bkz.: 2. Malzeme**]

3. Bu sırada, “-dIn” çıkma durum ekinin bir çok örneği Karahanlı Türkçesinde korunmaktadır. Kaşgari'nin çalışmaları ve Kutadgu Bilig dilbilgisel olarak “-dIn” biçimindeki çıkma durum ekini daha fazla göstermektedir. G. Doerfer, “-dIn” çıkma durum ekinin Eski Uygur Türkçesi'nin bir unsuru olduğunu tasdik etmiş ve mantıklı olarak bu ekin 9. yüzyılda Uygurların Moğol bozkırlarından Orta Asya'nın batı kıyısına göçleri zamanına kadar gidebileceğini ifade etmiştir.

4. Ben *The Turks* (Ankara, 2002) adlı çalışmamın içerisinde “Which is the origin of the Karakhanids, Uighurs or Karluks?” (**Karahanlıların kökeni Uygurlar mıdır yoksa Karluklar mı?**) (Cilt. 2: 79-83/Cilt 2: 255-259) adlı bir makale kaleme aldım. Bu çalışmadan Uygur hipotezi ile ilgili bölümden bir kısmı buraya almak istiyorum. Karahanlı prensleri Uygur krallığının soyundan gelmelidirler. Bu hipotez yukarıda bahsedilen 10. ve 11. yüzyıllardaki Orta Asya’da konuşulan Türk Dilleri üzerine yapılan çalışmaların sonuçlarına dayanmaktadır. Bununla birlikte, birçok tarihi kaynağa da sahibiz. [**Bkz. 3. Malzeme**]. Bu tarihsel kaynakları şöyle sıralayabiliriz:

Kaynak A: Jemal Karshî tarafından kaleme alınan **Kaşgar Tarihi**’nde görülen bir hanedanlığın unvan ve adları.

Kaynak B: **Liao-shi Tarihi**’nde Liao Hanedanlığı, 10. yüzyılda Kuzey Çin’de kuruldu, ve Arslan Uygur Krallığı arasındaki diplomatik ilişkiler hakkında tutulan kayıtlar.

Kaynak C: **Sung-shi Tarihi**’nde Hağanlılar (Xizhou, Guizi Uygurları ve Karahanlılar) ve Sung Hanedanlığı arasındaki diplomatik ilişkiler hakkında tutulan kayıtlar.

Bu üç kayıt Arslan Han tarafından kurulan bir hükümdarlığın varlığını ve bu hükümdarlığı kuranların aynı soylu ailenin soyundan gelenler tarafından kurulduğunu ortaya çıkarır. Bu tarihi kaynaklardan hareketle, başlangıçta, Uygur Hağanlığının Doğu Tenşian otlaklarının kuzey ve güney kıyısındaki Biş Balık ya da Koço’ya yerleştikleri ve burayı devletin merkezi yaptıkları söylenebilir. Sonra Uygurlar başarılı bir şekilde batıya yönelip, daha da ötede Tarım havzasında Kuça ya da Yulduz vadisine, Semireçiye’deki Belasagun’a veya Kaşgar tarafına hareket ettiler. Öte yandan, Kâşgar’da İslam dinine yöneliş başladı, diğer tarafta ise Tarım ve Turfan havzasındaki Uygur Hağanlığı 10. yüzyılda Maniheizm’den Budizm’e din değiştirmek zorunda kaldı. Aşağıdaki açıklamanın aynı dönemin kayıtlarını esas alan Uygur göçünün tarihi hakkında kısa bir tanımlama olduğuna inanıyorum:

Önce, Uygurların batıya gittikleri ve burada diğer kabilelere katıldıkları söylendi. **Sonuç olarak** Ganzhou’da *kehan* (可汗 < kaghan) adında bir krallığa, Xizhou’da *hehan* (克韓 < kaghan) adlı bir krallığa ve ön sınırın yeni bölgesinde heihan (黑韓 < Kara Khan) adlı bir krallığa sahibiz. Bunların hepsi de Uygurların soyundan gelmektedirler. (*Sung-shi* 490).

5. Uygurların konuştuğu, Türk Dili Batı Türkistan’ın ya da Türküt’ün eski etki alanı üzerinde yaygın olmalıdır. Ben Karl H. Menges (**The Turkic Languages and Peoples. An introduction to Turkic Studies**, Wiesbaden 1968: 60-61) tarafından ortaya koyulan Türk Dillerinin Sınıflandırılması şemasını oldukça doğru buluyorum. O, Güneybatı ya da Oğuz grubunun muhtemel atasının Çin

yıllıklarında geçen Batı Türküt dili olduğunu ifade eder. Eski dönemlerde baskın bir dil olarak kabul edebileceğimiz Batı Türkütlerinin dili, Türgiş ve Karlukların dilini etkilemiş olmalıdır. Ve böylece Osmanlıca'yı da içine alan Güneybatı ya da Oğuz grubu üzerinde kültürel bir etkiye sebep olmuştur. Bizim çizdiğimiz çerçeve delil teşkil edecek bir seviyeye ulaşmıştır. Osmanlı Türkçesinin ata dilinin Dunhuang mağarasında ortaya çıkan en eski Türkçe elyazmalarında korunduğundan emin olabiliriz.

1. Malzeme: Dunhuang mağarasından elyazmaları (Hamilton 1986 ve Moriyasu 1991)

(1) Hamilton No. 5: Pelliot Chinois 3049:

(65) *iraqtin üküš üküš köngül* (66) *ayitu i-dur biz.*

(2) Hamilton No. 14: Or. 8212 (119):

(3) *yaviz qulintin ayıluqranmazun (~ayruqlanmazun!) tuyluy* (4) *ilim onmaz qulintin uçuzlamazun.*

(3) Hamilton No. 17: Or. 8212 (116) verso:

(1) *tngri ilig uyğur xan...*(2) *yrlymz iraqtan isinü ämranu* (3) *köngül aytu idr biz* (4) *ymä savda bar toyan quš* (5) *oylı toquz bolur toquzin* (6) *bir tuyun bolur toyanı* (7) *üçün tutyan bolur* (8) *qadrı üçün qapan* (9) *bolur* (10) *ymaran tngri-m qoçlıy tngri-m* (11) *sogti tngri-m çäçäk tngri-m* (12) *yuçang tngri-m äsängü yrlymz* (13) *iraq yirdän yayuq köngü?n* (14) *isinü ämranu idur biz.*

(4) Hamilton No. 20: Pelliot Ouïgour 15: 109-113:

(2) *yänggäcimiz altun yänggäç-kä urı:* (3) *silig qar çor yazır-din iraq yirdän yayuq könglin* (4) *isinü ämranu äsängü-läyü üküš köngül ayitu idur* (5) *biz ymä bo bitig bitiginä ädgü äsänä ärür biz* (6) *amti äsängü bitig-dä nä üküš sav ayu idalam* (7) *küräg kiši kälip bizing içik ölti äsidtimiz* (8) *anı ölür-di tip äsidtimiz anı kârikdä turur* (9) *ärđi sıyıtqa öntümüz. ...* (15) *män ymä qar* (16) *çor(?) birlä çungul-tin yangı ay-qa tägi qamçüu-* (17) *qa kälğäy biz.*

(5) Hamilton No. 22: Pelliot Ouïgour 9:121-124:

(1) *kingtu açarı-qa š/si š/singi iraq yirdän yayuq könglin isinü* (2) *ämranu äsängüläyü üküš üküš köngül ayitu idur biz könglün* (3) *ädgümü yining yinikmü nätäg ärür sän ängür bitig kälti. ...* (4) *ymä* (5) *iraq yirdän isinü ämranu äsängüläyü üküš üküš köngül ayitu* (6) *idur biz.*

(6) Hamilton No. 23: Or. 8212 (123) recto: 125-128:

(1) *tüngürümüz suydu bäg tüngür qunçuy ävdäki uluy* (2) *kiçig-kä bäg ygän bay totoq äsängü bitigimiz* (3) *iraqtan isinü ämranu äsängü-läyü üküš üküš* (4) *köngül ayitu idur biz*

(7) Hamilton No. 26: Pelliot Ouïgour 12: 137-139:

(1) *iraqtin üküš köngül idur biz (2) ädgü mü äsän mü nätäg sen biz ymä munta ädgü (3) äsän ärür biz.*

(8) Hamilton No. 28: Pelliot Ouïgour 4:143-146:

(5) *yıraq yirdän üküš (6) köngül ayiti idur biz bitigdä nä üküš (7) sav ayu idayin siztän bitig kälti bultum.*

(9) Hamilton No. 29: Pelliot Ouïgour 3:147-151:

(2) *töz ygän sangun-qa sanmüš tözünkä iraq yirdin yayuq könglin isinü ämranu (3) äsängüläyü üküš üküš köngül ayitu idur biz nätäg ärür (4) siz. biz ymä munta ädgü äsän ärür.*

(10) Moriyasu 1991: Fig. 200-201 (Fragment of a letter):

(9) *iraq yirdän tngirilär ...*

2. Malzeme: The Buddhist metin, *Säkiz yükmäk yaruk.*

(1) 264-265:

Ia: *üküš törlüg im sam al čäviš ayu birürlär.*

Ib: *üküš törlüg ämi tigmä al čäviš ayu birürlär.*

Ic: *ötrü olar üküš törlüg amžu tigmä al čäviš ayu birürlär.*

IId: *ötrü olar üküš törlüg amšu tigmä üküš törlüg al čäviš ayu birürlär.*

Çeviri: (II: Sonra) onlar birçok çeşit ilaç ve çare buyurmuşlar

(ya da II: Ruhlara tapınmak ile adaklar), (Ib: ? Doktor gibi).

(2) 023:

Ib: *buši köngülüg tñlñylar üküš tngirim.*

Ic: *saçuq köngüllüg yangluq saqinçliñ tñlñylar üküš tngirim.*

Çeviri: (Ib) Tanrım! Kötü huylu insanlar ne kadar çok.

(Ic) Tanrım! Unutkan ve hatal düşünen insanlar ne kadar çok.

(3) 08:

Ib: *burxanlar yirintän kälmiš.*

Ic: *burxanlar ulušintin kälmiš.*

Çeviri: (Onlar) Budaların dünyasından geldiler.

(4) 370:

Ia: *alqu törlüg anñyda kitzünlär.*

Ib: *alqu törlüg ayıydan kitzünlär.*

Iic: *alqu törlüg ayıytin kitzünlär.*

Iid: *alqu törlüg ayıylartin kitzünlär.*

Çeviri: Şeytanların her türlüşünden kendilerini korusunlar.

(5) 414:

Ia: *ol'oq tngri yirintän yänä quruy ilig tigmä burxan blgürär.*

Ib: *ol oq tngri yirintän yinä quruy ilig atly burxan blgürär.*

Iic: *ol oq tngri yirintä yänä yoq quruy iligi atly burxan blgürär.*

Iid: *ol oq tngri yirintä yänä yoq quruy iligi atly burxan blgürär.*

Çeviri: (I) Buda adlı Tanrı ya da Gök Kral Tanrısı'nın dünyasından (geliyor) görülür.

(II) Buda adlı Tanrı ya da Gök Kral Tanrısı'nın dünyasından görülür.

(6) 414-415:

Ia: *adra atly bilig tngri yirintän*

Ib: *adira atly bilig tngri yirintän*

Iic: *bo mäning adira tuyuyli biligimdin*

Iid: *bo mäning adira tuyuyli biligimdin*

Çeviri: (I) Sanskritçede Âdâna, diye adlandırılan Tanrı yerinden

(II) Sanskritçede Âdâna, diye adlandırılan benim bilgimden

3. Malzeme (Çeviri)

Kaynak A: Jemâl al-Karşî'nin **Kâşgar Tarihi**

Nesl-i Afrâsiyâb

Bilgä Köl Kadır Khân

Bazîr Arslân Khân

Satûk Bugarâ Khân (~ A.D. 955)

Bây Tâş Arslân Khân

Hârûn Bugarâ Khân (~ A.D. 992)

'Alî Arslân Khân (~ A.D. 998)

Naşr İlig (~ A.D. 1012)

Yûsuf Kadır Khân (~ A.D. 1032)

Sulaymân Arslân Khân

Al-Hasan Tafgâj Bugarâ Khân (~ A.D. 1066~)

Ibrâhîm Tafgâj Bugarâ Khân (~ A.D. 1069~)

Ahmad Arslân Khân

Kaynak B: Liao Tarihi

- [933]: Arslan Uygurlardan yanında hediyelerle bir elçi geldi.
- [940]: Liao sarayı Arslan Han'a Mo-li Hu-mo-li adında bir elçi gönderdi. O Arslan Uygurlardan döndüğünde hizmetlerinden ötürü ona bir cüppe hediye edildi.
- [971]: Liao sarayı Arslan Han'a Duo-e adlı bir elçi gönderdi.
- [973]: Arslan Uygurlardan yanında hediyelerle bir elçi geldi.
- [978]: Arslan Uygurlardan yanında hediyelerle bir elçi geldi.
- [988]: Arslan Uygurlardan yanında hediyelerle bir elçi geldi.
- [989]: Uygurlar, Hotan ve Arslan Uygurlar Liao sarayına yanlarından pek çok hediyelerle elçilerini gönderiler.
- [989]: Uygurlar, Hotan ve Karluklar, Liao sarayına yanlarından pek çok hediyelerle elçilerini gönderiler.
- [990]: Arslan Uygurların Öge ve Tarhan adlı memurları yanlarında resmi delegasyon ve pek çok hediyelerle Liao sarayına gönderildiler.
- [991]: Arslan Uygurlardan yanında hediyelerle bir elçi geldi.
- [995]: Arslan Uygurlardan yanında hediyelerle bir elçi geldi.
- [996]: Bu ay Arslan Uygurlar Liao sarayına bir elçi gönderdiler ve bu ziyarette bir prensin evliliği teklif edildi. Ama Liao sarayı buna razı olmadı.
- [1005]: Arslan Uygurlardan yanında hediyelerle bir elçi geldi.
- [1005]: Arslan Uygurlardan bir elçi geldi ve önceki bütün temsil heyetlerinin dönmesini istedi. Liao sarayı onların dönmesini onayladı.
- [1026]: Xiaohui, adında bir memur Arslan Uygurların bir kabilesine hücum etti.
- [1045]: Arslan Uygurlardan yanında hediyelerle bir elçi geldi.
- [1047]: Kunçuy (Çin İmparatoru'nun kızı) doğduğunda, Arslan Uygurların kral bir elçi ile mesaj gönderdi.
- [1052]: Arslan Uygurların bir elçisi geldi ve iyi cins atlar ile desenli bir leopar sundu.

[1053]: Arslan Uygurların bir elçisi komşularının saldırılarına karşı onları savunmayı teklif etti.

[1068]: Arslan Uygurlardan yanında hediyelerle bir elçi geldi.

Kaynak C: Sung Tarihi ve diğerleri

Guizi Uygurların birinden doğdu. Hükümdar kendini “Arslan Kralı” olarak adlandırdı. Onun krallığı Xizhou diye adlandırılır, Uygurlar, Xizhou Guizi, ya da Guizi Uygularından meydana gelir (*Sung-shi* 490).

[951]: Xizhou [=Koço] Uygurlar bir elçi gönderdiler ve bu elçi ülkenin mamüllerini sundu.

[962]: Xizhou [=Koço] Uygurlar 42 kişi ile birlikte Totok adında bir elçi gönderdiler bu elçi ülkenin mamüllerini sundu.

[965]: Xizhou Uygurlarının Hağan Sung sarayına Fayuan adında bir Budist rahip gönderdi.

[981]: Önce, Xizhou'nun anne tarafından akrabası olan Uygur kralı Arslan Khan, diye çağrıldı. O Sung sarayına yanında hediyelerle Totok Mai Suowen adında bir elçi gönderdi. 5. ayda, imparator, Taizong kendisine yakın adamlarından Wang Yande ve Bai Xun'u Koço (Uygurlar)'a gönderdi.

[983]: Anhulu adlı elçi hediyelerle geldi.

[984]: Wang Yande'nin Koço'dan dönmesi esnasında yanındaki yüzden fazla kişi ile birlikte bir elçi ükranların sunmak için Sung sarayına geldi.

[1001]: Hağan [adlı] Lusheng, Cao Wantong'yu bir elçi olarak gönderdi ve o elçi yeşim taşları ile süslenmiş iyi cins atlar ve başka hediyeler sundu.

[1004]: O bir elçi gönderdi ve ülkesinin mamüllerini sundu.

[1004]: Ve o yanında hediyelerle Jin Yanfu adlı bir elçi gönderdi.

[1009]: Yutian [=Hotan] kralı Lasiwen adlı bir Uygur'u gönderdi ve Sung sarayına ülkesinin mahsüllerini sundu.

[1010]: Guizi Uygurlarının Hağan ünvanlı kralı Li Yanfu adlı bir elçiyi, Anfu adındaki bir yardımcı ve Dijin adlı bir kavalie ile gönderdi ve Sung sarayına ülkesinin mahsüllerini sundu.

[1013]: Li Yanqing adlı elçi yanındaki 36 kişi ile birlikte Changchun-dian, denilen bir sarayda imparatorla birlikte bulundular ve Sung sarayına ülkelerini mahsüllerini ve iyi cins atlar sundular. Onlar için imparatorun emriyle samimi bir kabul töreni düzenlendi.

- [1017]: Guizi Hağanı ünvanlı Zhihai adlı Uygur kralı Sung sarayına yanında birçok hediyelerle birlikte Zhang(fu)yan adlı bir elçi gönderdi.
- [1020]: Guizi Hağan ünvanlı Zhihai adlı Uygur kralı bir elçi gönderdi ve Sung sarayına uzun kuyruklu iki koyun sundu.
- [1022]: Guizi'nin Huayan adlı Budist rahibi Xitian (=India)'dan Buda'nın kemikleri ve Budist kitaplarla geldi ve onlar imparator, Renzong'ya sundu.
- [1024]: Zhihai adlı Guizi kralı bir elçi gönderdi ve Sung sarayına ülkesinin mahsüllerini sundu.
- [1029]: Guizi elçisi Sung sarayına yanında hediyelerle geldi.
- [1031]: Guizi elçisi Sung sarayına yanında hediyelerle geldi.
- [1063]: Yutian kralı Sung sarayı tarafından Kara Han ünvanıyla onurlandırıldı.
- [1071]: Yutian kralı Axin adlı bir kabile reisini gönderdi ve Kara Han adı altında imparatora bir abide sundu. Bir zaman sonra da Sung sarayına yanında ülkesinin mahsülleriyle bir elçi gönderdi.

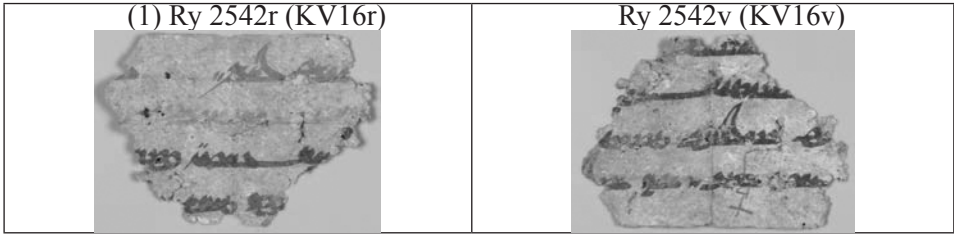
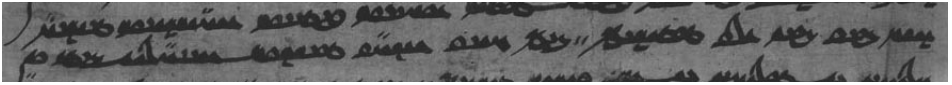
Plates: Examples for the ablative suffix, -dAn/-tAn in Uighur in the Säkiz yükmäk yaruq sütra:

(1) *burxanlar yirintän.* (Ryu 2542v, KV16v2 [08]): They have been from the world of the Buddhas.

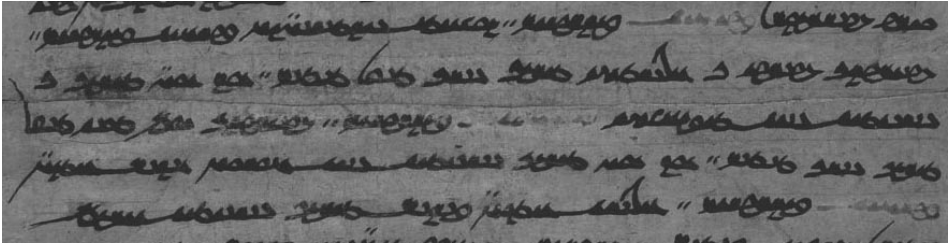
(2) *alqu törlüg ayıydan kitziün.* (Ryu 0542, 306 [370]): Let themselves go away from all kind of evils.

(3) *ol oq tngri yirintän yina täpränsiz burxan bälgürär.* (Ryu 0542, 349 [412]): The Buddha titled the Unmoved appears to come from the world of his heaven.

The manuscripts, Ryu 0542 and Ryu 2542 preserved at Ryūkoku University, Kyoto, were unearthed at Yar khoto and others in the Turfan basin in the domain of the old Kočo Uighur Kingdom.

(2) Ry 0542 (K1₃₀₆)

306

(3) Ry 0542 (K1₃₄₉)

349

REFERENCES

Dankoff, R. and J. Kelly, (1982-1985), **Mahmud al-Kashgharî, Compendium of the Turkic dialects**, Harvard University Printing Office.

Doerfer, G., (1993), **Versuch einer linguistischen Datierung älterer osttürkischer Texte**. Turcologica 14, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

Hamilton, J., (1986), **Manuscripts ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-houang**, Tome I, II, Paris.

Menges, K. H., (1968), **The Turkic Languages and Peoples. An introduction to Turkic studies**, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

Moriyasu, T., (1991), **Uiguru mani-kyo shi no kenkyu (A study on the history of Uighur manichaeism)**, Memoirs of the Faculty of Letters Osaka University, Vol. 31/32, Osaka.